

Scholten was niet altijd succesvol in den vreemde

Buitenlandse aardappelmeelfabrieken werden volledig door Nederlanders gerund

Door Jaap Kiers

GRONINGEN ■ Toen de Groninger aardappelmeelmagnaat Willem Albert Scholten in 1892 overleed liet hij een erfenis van bijna vijf miljoen gulden na, een astronomisch vermogen in die tijd. Niet toevallig is de dissertatie waarop historica Dorien Knaap gisteren aan de Rijks Universiteit Groningen promoveerde, naar een citaat van Scholten, getiteld "Voor geld is altijd wel een plaats te vinden." Knaaps studie richt zich op de tien fabrieken die Scholten in de tweede helft van de negentiende eeuw in het buitenland stichtte. De Groninger onderneming werd daarmee de eerste Nederlandse industriële multinational.

Scholten stichtte de eerste van tien buitenlandse fabrieken in 1866 in het Pruisische Brandenburg. Hij was daarmee een pionier, want andere bekende Nederlandse multinationals als Van den Bergh, Jurgens (enkele fusies later Unilever) en Koninklijke Olie gingen pas vanaf 1888 de grens over terwijl Philips daarmee tot de twintigste eeuw zou wachten. Het Scholtenconcern had ondertussen al vestigingen in het hedendaagse Duitsland, Polen, de Oekraïne en Tsjechië. Hoewel de titel van Knaaps boek anders doet vermoeden veranderde niet alles wat W.A. Scholten aanraakte in goud. Hoewel per saldo veel verdiend werd aan de buitenlandse investeringen, mislukten vooral de fabrieken in Tarnov en Tarnopol jammerlijk.

Buitenlandse fabrieken van firma W.A. Scholten

"Dat heeft hem heel veel gekost", vertelt Knaap, die zich in haar studie richt op de wijze waarop de fabrieken werden gesticht en geëxploiteerd. Vijf jaar geleden verscheen al het boek *Van Groningen tot Oekraïne* van de Groninger kunsthistoricus Jaap Ekhart, die in kaart bracht wat er op dat moment resteerde van de tien buitenlandse vestigingen van Scholten. Verrassend genoeg was dat veel meer dan er in Nederland is terug te vinden.

Waar Ekhart al constateerde dat de uiterlijke verschijning van de buitenlandse fabrieken verrassend Gronings was, was de wijze

van bedrijfsvoering dat eveneens, zo ontdekte Knaap. "De leiding van de fabrieken was in alle gevallen volledig in Nederlandse handen. De directeur, de opzichters, de administrateurs, het waren allemaal Nederlanders. Scholten reisde een paar keer per jaar langs de buitenlandse fabrieken. Hij vertrouwde niemand."

De Groninger industrieel zocht in het buitenland vooral de aardappels op. "Goede en goedkope aardappels, dat was het belangrijkste", zegt Knaap. "Over de afzet maakte hij zich later zorgen." Scholten stuitte in het buitenland op het probleem

dat boeren minder afhankelijk van de verkoop van aardappels bleken te zijn dan hij vanuit de Veenkoloniën gewend was. Knaap: "In Groningen was hij het systeem met voorkoop en nakoop gewend, waardoor hij de prijzen beheersbaar kon houden. In het buitenland werkte dat niet zo. Daar had Scholten te maken met grootgrondbezitters die de aardappels niet voor de markt verbouwden. Ze voerden er de varkens mee of ze maakten er Schnaps van."

Scholten blonk niet uit in flexibiliteit maar wist van de meeste fabrieken in Duitsland bloeiende ondernemingen te maken. Eén van zijn

best renderende vestigingen was die in het Oekraïense Nowy Dwor, die hij in 1892 noodgedwongen moest verkopen omdat een nieuwe Russische wet bepaalde dat buitenlanders geen land of productiemiddelen mochten bezitten. In toenmalig Oostenrijk-Hongarije mislukten de fabrieken evenwel totaal. "Niemand zat daar op hem te wachten", stelt Knaap. "Hij had er alleen al moeite om aan aardappels te komen."

Toen Willem Albert Scholten in 1892 overleed, bezat hij nog vier buitenlandse fabrieken. Zijn kracht, concludeert Knaap, was gelegen in zijn sterke persoonlijkheid en de pioniersgeest. Hij was als eerste succesvol in de aardappelmeelindustrie in de Veenkoloniën en was de eerste Nederlandse aardappelmeelfabrikant in het buitenland.

■ SPIONAGE

Niet alleen Willem Albert Scholten zelf vertrouwde op zijn goede zakelijke inzicht, zijn belangrijkste concurrent Gustave Dutalis deed dat evenzeer. "Hij heeft hem blindelings gevolgd naar de Veenkoloniën en later Brandenburg en Rusland. Waar Scholten fabrieken bouwde, deed Dutalis het ook", aldus Knaap, die in de archieven zelfs een verslag van een boottochtje van Scholten in Duitsland terugvond waarbij vanuit een rietkraag de bouwactiviteiten van de concurrent stiekem werden gevolgd. Niet alleen kende men rond 1870 dus al een industriële multinational, industriële spionage bestond eveneens.